

Niepodległa nuta polska – obluda czy wyraz serca. Refleksja nad znaczeniem twórczości muzycznej polskich kompozytorów XIX i XX wieku w walce o niepodległość.

Muzyka to dobro społeczne. Zarówno poszczególne dzieła kompozytorów, jak i osobiste losy stają się dopiero zrozumiałe na tle epoki w której żyli. Czasy wojen, zależności politycznej, niewoli, wloty patriotyczne narodu i tragiczne momenty jego upadków wywarły silny wpływ na znaczenie polskiej kultury muzycznej. Polska od 1795r. nie istniała jako państwo, jednak polskie dążenia do niepodległości sprawiły, że 11 listopada 1918r. powróciła ona na mapy świata. Nie oznaczało to jednak beztraski, a raczej intensywne starania mające na celu odbudowę Rzeczypospolitej po rabunkowej polityce zaborców. Ponadto odrodzone państwo musiało walczyć o swoje granice wielokrotnie, nawet z potężniejszymi siłami. Skutki utraty niepodległości były widoczne w polskiej kulturze. Znakomici twórcy, kompozytorzy, znaleźli się na Wielkiej Emigracji a wątki niepodległościowe stały się podstawą literatury, malarstwa oraz muzyki. Polacy, którzy byli pozbawieni własnego państwa próbowali wywalczyć niepodległość w powstaniach narodowych ,zatem utracona wolność to istotny motyw XIX i XX w.

Życie muzyczne w okresie zaborów było bardzo skomplikowane. Utrata samodzielności politycznej sprawiła, że niedobór ośrodków kształcących osoby na wybitnych muzyków wzrósł na ogromną skalę. Wszechobecna rusyfikacja oraz germanizacja hamowała rozwój kultury, sprawiała, że coraz trudniej było zachować oryginalność, pomysłowość czy rozwijać intelekt wybitnej jednostki. Problem stwarzała także wszechobecna cenzura, która ograniczała obywatelską działalność, narzucała całokształt duchowego jak i materialnego dorobku społecznego.

W 1835r. udało się powołać skromną namiastkę Konserwatorium w postaci szkoły śpiewu przy Teatrze Wielkim, a dość rozwinięte wydawnictwo pozwalało na zapoznanie się z nowościami nutowymi. 5 listopada 1901r. odbył się uroczysty koncert otwarcia Filharmonii Warszawskiej. Był to wielki dzień dla Warszawy, w której sztuka mogła przemawiać językami nadziei na powrotną wolność. Jako pierwsza zabrzmiała kantata Żeleńskiego : „Żyj, pieśni” (co można tłumaczyć jako „ Żyj, Polsko!”)

W XIX i XX w. na kulturze muzycznej spoczywała ogromna odpowiedzialność narodowa. Kompozytorzy przewodzili narodem, kształtowali jego świadomość, ale w pewnym sensie i zbiorową duszę. Poprzez swoje dzieła polscy kompozytorzy pragnęli zjednoczyć się z całym narodem oraz podkreślić, że kultura jest najpewniejszym czynnikiem w walce o utrzymanie polskości. Uważam, że niepodległa nuta polska była wyrazem serca. Artyści tworzyli ku pokrzepieniu serc, wyrażali swoje myśli, refleksje. Kompozycje bez uczuć patriotycznych nie mogły stać się wzniosłe.

Najwymowniejszym świadectwem polskości są kompozycje Fryderyka Chopina. Bezpośrednio przed wybuchem powstania listopadowego Chopin wyjechał z Polski. Z tęsknoty za swoim krajem oraz zawiedzionych nadziei płynęła nuta melancholii i żalu, właściwa jego muzyce. Symbolem polskości , walki o wolność oraz tradycje stał się „Polonez As-dur op.53”. Polskość muzyki Chopina wyrażała się również poprzez emocje, a fortepian stał się towarzyszem najgłębszych myśli i uczuć kompozytora. To właśnie *Etiudę c-moll* z op. 10, zwanej „*Rewolucyjną*”, przelał swój gniew i rozpacz, kiedy dowiedział się o klęsce powstania listopadowego. Pomimo tej melancholii można zauważyć narodową dumę, która widoczna jest w kompozycjach, gdzie są zawarte rytmy tańców – krakowiaka, mazura, kujawiaka, poloneza.

Gatunkiem, który najbardziej oddziaływał na całe społeczeństwo była pieśń. W repertuarze wokalnym znajdowały się akcenty patriotyczne, a także przegląd aktualnych treści. Pieśń pisana była najczęściej do tekstu lirycznego, który opisywał wydarzenia historyczne, bądź nawoływał do walki w obronie ojczyzny. Najwybitniejszym polskim kompozytorem pieśni był Stanisław Moniuszko. Jego muzyka w znacznym stopniu zawierała pierwiastki polskie a libretta akcentowały sprawy narodowe i społeczne. Moniuszko komponował pieśni przede wszystkim do tekstów współczesnych sobie poetów polskich - głównie Adama Mickiewicza, który sam gloryfikował przykłady bohaterstwa patriotów oraz wspierał i dawał nadzieję swoim rodakom na odzyskanie pełnej wolności. Moniuszko uważał swoją pracę za służbę ojczyźnie. Wydał ponad 300 pieśni w 12 zeszytach „Śpiewników domowych” rozumianych także jako „śpiewniki narodowe”. Pieśniami o tematyce patriotycznej są: „Znaszli ten kraj”, „Stary Kapral” oraz „Pieśń wojenna”. Melodie często były w rytmach poloneza, krakowiaka lub kujawiaka, które przypominały o polskiej kulturze, zwyczajach a także stanowiły jedność wszystkich Polaków, pomimo trudnej sytuacji politycznej. Stanisław Moniuszko jest także twórcą opery „Straszny dwór”. Została ona wystawiona po klęsce powstania listopadowego i jest syntezą polskiej kultury- jej tradycji i zwyczajów. Klęska powstańców była dla niego ogromnym przeżyciem, więc starał się podnieść na duchu swoich rodaków. Napisał operę ku pokrzepieniu serc, która miała podnieść ich na duchu oraz sprawić, że się nie poddadzą tylko będą walczyć o upragnioną wolność. Libretto przypominało patriotyczne zalety przodków a muzyka pozwalała zapomnieć o traumatycznych wydarzeniach. Patriotyczne pierwiastki upamiętnił w swoich dziełach również Władysław Żeleński, który był spadkobiercą Stanisława Moniuszki. Jego libretta zawierają motywy o wyraźnym narodowym przesłaniu. Polskość utworów Żeleńskiego np. „Konrada Wallenroda”, „Goplany”, czy „Starej baśni” jest akcentowana stosowaniem charakterystycznych cech folkloru a w odniesieniu do tekstu- wyborem monumentalnych dzieł literatury polskiej jako tematów do oper. Poza tym, jego muzyka świadczy o nim, iż był wartościowym człowiekiem, ponieważ miał na celu podniesienie kultury narodowej.

Ważną osobowością po powstaniu listopadowym był Ignacy Feliks Dobrzyński. Napisał dwie symfonie, z których druga, w tonacji c-moll, z podtytułem „*Charakterystyczna w duchu muzyki polskiej op. 15*” (1831 r.) zajęła drugie miejsce na konkursie w Wiedniu w 1835 roku i była wykonywana pod dyrekcją wielkiego Feliksa Mendelssohna-Bartholdy’ego w Lipsku, a także w innych miastach — Warszawie i Wiedniu. Wszystkim częściom symfonii nadał narodowy charakter, gdyż uważał, że kultura jest najmocniejszym ratunkiem w walce o utrzymanie polskości.

Wielostronną działalność rozwijał w Warszawie Zygmunt Noskowski. Cechuje go bezpośrednio i świeżość inwencji. Kompozycje fortepianowe- krakowiaki, były pełne temperamentu oraz wskazywały na polskość w utworach. Na czele wszystkich jego kompozycji stoi muzyka symfoniczna, odznaczająca się barwnością instrumentacji oraz świetną techniką. Najbardziej znany poemat symfoniczny to *Step* op. 66, który pierwotnie miał być uwerturą do opery na podstawie *Ogniem i mieczem* Henryka Sienkiewicza. Już tutaj można zauważyć zainteresowaniem Polską, gdyż również poeta pisał ku pokrzepieniu serc rodaków.

Ogromnym talentem i mistrzostwem odznaczał się Karol Szymanowski, który pochodził z rodziny pielęgnującej tradycję i mającej poczucie narodowej przynależności. Kompozytor w swoich utworach podkreśla ważne cechy danego regionu np. w pieśniach kurpiowskich. Silna indywidualność muzyczna Szymanowskiego nie pozwalała przejść obok jego twórczości obojętnie.

Wyjątkowo ważną rolę dla muzyki w kwestii odzyskania wolności spełnił Ignacy Jan Paderewski. Karierę pianistyczną rozpoczął w Wiedniu w II poł XIX w. W Polsce postać Paderewskiego szybko zyskała status bohatera narodowego. Po wybuchu I wojny światowej działał po stronie koalicji na

rzecz sprawy polskiej. Jego osobisty kontakt z prezydentem Stanów Zjednoczonych przyczynił się do umieszczenia w warunkach pokoju punktu postulującego odrodzenie Polski. Wielbiony jako pianista-wirtuoz, kompozytor znanego „Menueta”, mistrz form kontrapunktycznych w cyklu wariacji i „Sonacie es-moll” Był pierwszym kompozytorem, który do muzyki fortepianowej wprowadził melodie podhalańskie. Nad „Symfonią h-moll” Paderewski pracował kilka lat. Główny temat wstępnego Allegra, skomponowanego na cześć heroicznej przeszłości Polski, wyróżnia niezwykła siła ekspresji i dynamika. Piękne, liryczne środkowe Andante con moto symbolizuje poetycką naturę narodu polskiego. Finałowe Vivace upamiętnia z kolei wydarzenia lat 1863-64 - powstanie styczniowe i bohaterską walkę o wyzwolenie. Kompozytor swoimi kompozycjami wskazywał jak ważna jest służba ojczyźnie oraz, że nigdy nie należy się poddawać i walczyć do końca o swój kraj.

Podsumowując, wiek XIX i XX był trudnym okresem dla polskich kompozytorów. To na nich spoczywało zadanie kształtowania świadomości narodowej społeczeństwa. Poprzez swoje utwory nieśli nadzieję na odzyskanie niepodległości. Pomimo rozbiorów naszej ojczyzny, polscy kompozytorzy wskazywali, iż nawet tragiczne wydarzenia nie sprawią, że kultura polska zniknie na zawsze. Dzięki swoim kompozycjom nie dali zapomnieć obywatelom polskim kim są, lecz nawoływali do osiągnięcia upragnionej wolności. Utwory zawierały symbole polskości, podkreślały polskie obyczaje i tradycje. Niepodległa nuta polska była wyrazem serca a dzieła były komponowane ku pokrzepieniu serc. Pociecha, wiara, nadzieja... tym kierowali się polscy twórcy muzyki XIX i XX wieku.